

ens hij erin stapt met de analyse, reeds op een bepaald punt in de was daar reeds aanwezig. Dit zou de gevallen op een heel andere wijze vanaf dat moment een andere, vinden, een andere dan die van heeft kunnen beroeren noch op en wel om een goede reden. Tot r te volgen.' Dit 'reeds daar' had naar' genoemd. Op *France-Culture* op dat een subject in zijn bestaan hebben om een analyticus op te ht hij niet. Het is de betekenaar die de overdrachtsbetekenaar zal zijn. t zich ervaren heeft als gesepareerd van het subject in de analytische us zal daar reeds geweest zijn. In de psychose zal het ook op deze a, dat de analyticus zijn dialoog met

INTERPRETATIE EN PSYCHOSE ¹

Geert Hoornaert²

Een kwarteeuw werk rond de psychose binnen de School heeft geleid tot een aantal essentiële verschuivingen in de visie op de behandeling ervan. Stelde Michel Silvestre in 1982 nog 'dat we tot op heden machteloos zijn wat de psychose betreft'³, dan lezen we anno 2003 bij Pierre-Gilles Guéguen: 'We zijn van een 'vraag voorafgaand aan elke mogelijke behandeling van de psychose' overgegaan naar een mogelijke en logisch uitgetekende behandeling.'⁴ Vraag is wat deze sprong mogelijk gemaakt heeft, welke theorievorming de weg geopend heeft naar die mogelijke en logisch gefundeerde behandeling van de psychose, daar waar in de

1 Deze tekst is de herwerking van een bijdrage op 21 maart 2009 op het Theoretisch Seminarie in Lacans Onderwijs (georganiseerd door het bureau van de Kring voor Psychoanalyse van de NLS, met als verantwoordelijken Lieven Jonckheere en Anne Lysy), dat in 2008-2009 gewijd was aan de lacaniaanse interpretatie.

2 Analyticus met Praktijk van de *New Lacanian School* en lid van de *World Association of Psychoanalysis*, hoornaert.geert@telenet.be

3 Silvestre, M. (1982 [1983]). Une psychanalyse de psychotiques: que peut-on en espérer?, *Quarto*, 10, 39.

4 Guéguen, P.-G. (2003). L'Homéostasie symptomatique dans les psychoses, *Mental*, 12, 31.

jaren '80 nog een therapeutisch pessimisme overheerste, dat zeker niet van de orde van een 'terugdeinzen voor de psychose' was, maar op een coherente theoretische articulatie berustte.

Deze theoretische conceptie omvatte een interpretatie van de vraag van de psychoticus die zich tot het analytisch discours wendt. We kunnen deze conceptie, die geenszins onjuist is, als volgt samenvatten: wat de psychose kenmerkt en ook de declenchering ervan karakteriseert, is de aanwezigheid van de enigmatische ervaring. Deze enigmatische ervaring, met haar subjectief correlaat van de perplexiteit, is de essentiële wijze waarop de forclusie zich aan het subject voordoet. Bij het subject dat zich tot de analyticus richt, heerst een vraag naar een betekenisarticulatie van de enigmatische ervaring. Onder invloed van het analytisch dispositief, dat de hypothese van het aan het weten verondersteld subject (SsS) aanwakkert, zal de kuur dan ook een weg volgen die van de perplexiteit naar de neo-stabilisatie van betekenaar en betekende voert, en zodoende onvermijdelijk tot de waanvorming of de paranoïsering leidt.⁵

Het traject van de kuur verloopt aldus van punt A naar punt B, van perplexiteit naar betekenis, van enigma naar waan, van subjectieve opschorting naar conclusie. We zien in dit traject zelf de beweging van de metafoor, die, zoals Lacan het in *L'instance de la lettre* stelt, 'juist op het punt staat waar de zin in de wars-van-zin ontstaat'⁶, waardoor 'het betekenis-effect tot stand komt'.⁷ Het is met andere woorden de metafoor die in deze periode het linguïstische paradigma van de behandeling van de psychose vormt.

5 Zie bijvoorbeeld: 'Eender welke psychoticus krijgt slechts toegang tot de psychoanalyse, op voorwaarde dat hij paranoïcus wordt.' Silvestre, M. (1987 [1983]), *Un psychotique en analyse*. In: *Demain la psychanalyse*, Paris: Navarin Editeur, 137.

6 Lacan, J. (1966 [1957]). *L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud*. In: *Écrits*, Paris: Seuil, 508.

7 *Ibid.*, 515.

Deze conceptie is het gevolg van een theorie die vertrekt van het symbolisch primaat. De articulatie S_1 - S_2 , die twee vormen kent – substitutie en connectie, metafoor en metonymie – kenmerkt de plaats van de grote Ander en gaat aan het subject vooraf.

Eén fundamentele articulatie, die wél aanwezig is in de neurose, deze namelijk tussen Verlangen-van-de-Moeder en Naam-van-de-Vader, werd verworpen in de psychose. Voorziet de vadermetafoor in een articulatie (onder de vorm van een substitutie) tussen een S_1 (VvdM) en een S_2 (NvdV), die betekenis genereert (fallische betekenis), dan zal de psychoticus de kuur aanwenden om een neo-articulatie te construeren in de waan, die van de perplexiteit wegvoert. Dat men het heeft over een 'waanmetafoor', toont aan dat die articulatie eerder langs de kant van de substitutie dan van de connectie gedacht wordt.

Daar de waan als metafoor nu een constructie is waar het effect van 'zin' en 'betekenis'⁸ centraal staat, is een zeker pessimisme gewettigd. Het zijn immers categorieën die het genot (*jouï-sens*) mogelijk consistenten maken, eerder dan het te temperen. Paradox dus, of impasse.

In navolging van Jacques-Alain Miller⁹ doet Eric Laurent in 1982 het voorstel om de behandeling van de psychose vanuit een andere invalshoek te denken. In zijn tekst *Des psychotiques en analyse?* schuift hij onder meer twee stellingen naar voor die centraal zullen blijven in zijn latere teksten over de behandeling van de psychose:

1. De forclusie, die een mechanisme aangeeft op het niveau van de betekenaar, representeert niet het hele onderwijs van Lacan over de psychose. Het object *a* beantwoordt aan heel andere regels en heeft een heel andere werking dan de betekenaar. Laurent stelt voor om de behandeling van de psychose ook vanuit het object *a* te benaderen. Hij verwijst

⁸ Lacan, (1966 [1957]). O.c., 515.

⁹ Miller, J.-A. (1979). Supplément topologique à la 'Question Préliminaire', *Lettres de l'EFP*, 27.

naar Joyce, en insisteert er tevens op dat het vraagstuk van het lichaam niet in verband gebracht moet worden met het imaginaire, maar met de toestand van de betekenaar in de psychose.

2. Over die toestand zegt Laurent iets wanneer hij de vraag van de interpretatie in de psychose aansnijdt: '(...) op dit vlak, vreest de psychoticus niemand. Als de analyticus stopt, gaat hij verder.' Het kenmerk van de psychose is dat de 'interpretatieve metonymie nooit een metafoor vindt om op stil te vallen (...)'.¹⁰ Een adequaat antwoord op deze 'grenzeloosheid' van de interpretatie veronderstelt een adequate conceptie van de taal bij de analyticus: cruciaal is de taaltheorie die de analyticus hanteert.

Twee opmerkingen inzake deze 'metonymische interpretatie'. Vooreerst houdt Laurent daarmee, we onderstrepen het, geenszins een pleidooi voor een paradoxale terugkeer naar een exclusieve benadering van de psychose in termen van de betekenaarsmechanismes, – paradoxaal gezien het eerste punt precies voorstelde die te verlaten. De 'metonymische interpretatie' in de psychose moet immers gecorreleerd worden aan het object. Het concept van de metonymie verenigt de dimensies van het object en de betekenaar. We hebben daar een eerste benadering van hoe Laurent later, in zijn tekst *Les traitements psychanalytiques des psychoses* de metonymie zal omschrijven als 'datgene van de drift dat de betekenaar besmet'.¹¹

Een tweede belangrijk punt is dat deze metonymische interpretatie *binnen* de tekst van de psychose gesitueerd moet worden: de interpretatie is niet, zoals bij de kleinianen bijvoorbeeld, een metataal die van buiten uit, door de analyticus, op de tekst toegepast wordt, het is een vertaling van de plaats van het subject *in* de tekst, die ook door de psychoticus zelf reeds uitgevoerd wordt. Het concept van de metonymische interpretatie betekent dat het subject in de psychose permanent vertalingen zoekt, woorden die moeten benoemen wat hem overkomt. Daar het binnen

10 Laurent, E. (1983 [1982]). Des psychotiques en analyse?, *Quarto*, 11, 34.

11 Laurent, E. (2003 [1999]). Les traitements psychanalytiques des psychoses, *Les Feuilles du Courtil*, 21, 12.

vraagstuk van het lichaam
 et imaginaire, maar met de

er hij de vraag van de inter-
 vlak, vreest de psychoticus
 rder.' Het kenmerk van de
 e nooit een metafoor vindt
 woord op deze 'grenzeloos-
 inadequate conceptie van de
 die de analyticus hanteert:
 che interpretatie'. Vooreerst
 geenszins een pleidooi voor
 benadering van de psychose
 paradoxaal gezien het eer-
 'metonymische interpreta-
 worden aan het object. Het
 nsies van het object en de
 ering van hoe Laurent later,
 es psychoses de metonymie
 e betekenaar besmet'.¹¹
 onymische interpretatie bin-
 et worden: de interpretatie
 en metataal die van buiten
 wordt, het is een vertaling
 ok door de psychoticus zelf
 metonymische interpretatie
 manent vertalingen zoekt,
 verkomt. Daar het binnen

?, Quarto, 11, 34.

ques des psychoses, *Les Feuilles du*

de tekst zelf van deze vertalingen is dat de omzettingen van het genot
 plaatsvinden, meer in het bijzonder in de verschuivingen, moet de ana-
 lyticus op die tekst aansluiten en zich tot partner van de metonymische
 interpretatiearbeid maken, zonder zich op enig metaniveau te plaatsen,

We kunnen dus drie momenten onderscheiden: een eerste met de
 metafoor als linguïstisch paradigma in de behandeling van de psychose,
 een tweede met de metonymie als paradigma, een derde dat ligt in de
 verschuiving van een conceptie die vertrekt vanuit de 'mechanismen'
 van de taal (metafoor en metonymie), naar het 'gebruik' van de taal, die
 in deze beweging 'detaal' wordt. We zien het concept van 'privé-taal'
 opduiken. 'Betekenis' wordt niet langer gegeneerd door de conventie
 van de taal, maar is een variabele die binnen de conversatie bepaald kan
 worden. De praktijk van de conversatie verenigt het mechanisme van de
 verschuiving met een pragmatische, variabele definitie van 'betekenis'.

De pragmatiek van de taal

Onmogelijk om hier de hele weg te hernemen die van het tweede
 naar het derde moment leidde: het accent is gradueel verschoven van
 een structurele naar een meer detaillistische en ook meer pragmati-
 sche benadering van de psychose. Ik verwijs hier naar de eerder geci-
 teerde tekst van Guéguen voor een precieze herneming van een aantal
 belangrijke keerpunten.¹² Wat ons hier interesseert, is dat deze verschui-

12 Enkele 'historische' momenten waren:

1986: Millers stelling van de 'veralgemeende forclusie' die de nadruk legt op het continuïsme
 tegenover de discontinuïteit: Miller, J.-A. (1993 [1987]). Forclusion généralisée, *Cahier ACF*
VLB, 1, 4-8.

1993: Millers stelling van de 'universele kliniek van de waan': Miller, J.-A. (1993 [1988]). Clini-
 que ironique, *La Cause freudienne*, 23, 7-13.

1997: Millers stelling van de analyticus als 'multifunctioneel object': Miller, J.-A. (1998 [1997]).
 Les contre-indications au traitement psychanalytique, *Mental*, 5, 9-17.

1997-99: Henry, F., Jolibois, M. & Miller, J.-A. (1997) *La Conversation D'Arcachon. Cas rares, les*
inclassables de la clinique. Paris: Agalma-Le Seuil; De Georges, Ph., Henry, F., Jolibois, M. & Miller,
 J.-A. (1999). *La psychose ordinaire. La convention d'Antibes*. Paris: Agalma-Le Seuil.

vingen een transstructurele benadering van het vraagstuk van de interpretatie mogelijk maken. De interpretatie kan benaderd worden vanuit een perspectief dat zowel voor de psychose als voor de neurose geldt, indien we 1. vertrekken vanuit de finaliteit van de kuur, die een pragmatiek en geen hermeneutiek is; 2. en het middel van deze pragmatiek, de interpretatie, benaderen vanuit de voor beide structuren geldende elementaire toestand van de taal.

Twee punten dus, die met elkaar verweven zijn:

– Het pragmatisch oogpunt. Indien men de hele freudiaanse constructie tot haar skelet herleidt, bekomt men een 'procédé', een vorm van discours, van schijn dus, dat niettemin een reële raakt. Jacques-Alain Miller noemt de analyse een werkwijze die een reële poogt te raken, vanuit het gegeven dat iemand associeert en iemand interpreteert. Op die manier bekomt men niet enkel waarheidseffecten die altijd labiel zijn, maar tevens veranderingen die een permanent karakter hebben. Deze veranderingen omschrijft hij als 'genotoverdrachten' (*transferts de jouissance*).¹³ De analyse viseert, middels de interpretatie, verschuivingen in het genot, en dit zowel in de neurose als in de psychose.¹⁴ Het pragmatisch concept van

1999-2009; de publicaties van Eric Laurent, o.a.: Laurent, E. (1999 [2003]). Les traitements psychanalytiques des psychoses, *Les Feuilles du Courtil*, 21, 7-24.

Laurent, E. (2005). Interpréter la psychose au quotidien, *Mental*, 16, 9-24. Vertaald in dit nummer pp.185-204.

Laurent, E. (2007). Autisme et Psychose: poursuite d'un dialogue avec Robert et Rosine Lefort, *La Cause freudienne*, 66, 105-118.

13 '(De analyse) is een procédé dat het reële tracht te raken, vanuit het gegeven dat de operator zich afzondert met een individu dat spreekt en dat individu uitnodigt te spreken op de wijze van de vrije associatie, en zijn eigen interventies daarbij beperkt tot een spreken op de wijze van de interpretatie, want het is daaraan dat men de practicus van de psychoanalyse herkent. Via dit procédé slaagt men erin diepgaande wijzigingen van het subject tot stand te brengen. Het gaat niet louter om waarheidseffecten die ten slotte altijd labiel zijn, maar ook om wat men strikt gezien genotsoverdrachten kan noemen, die een permanent karakter hebben, en daarbij gaat het eerst en vooral, we moeten het erkennen, om een genotsoverdracht op de analyticus zelf.' Miller, J.-A. (1992). La psychanalyse mise à nu par son célibataire, *Bulletin de la NLS*, 1, 83.

14 Deze reductie van het analytisch procédé tot haar *Wirklichkeit*, haar operativiteit op het reële, is coherent met Freuds visie op de interpretatie. Voor Freud is de interpretatie altijd aan de verdringing gekoppeld en moet ze in de opheffing daarvan resulteren. De resultaten van

de interpretatie is met andere woorden transstructureel en privilegieert veranderingen in het genot boven waarheidseffecten.

– Deze interpretatie ent zich, terug zowel in de neurose als in de psychose, op de elementaire toestand van de taal, waar de $/S_1/$, de alleenstaande betekenaar (*signifiant tout seul*) primair is. Anders gezegd: we verlaten het idee dat een voorafgaande articulatie $S_1 - S_2$ primair zou zijn, om in elke vorm van articulatie ($S_1 - S_2$) een productie, een antwoord, een creatie van het subject te zien.

We kunnen deze elementaire structuur van de taal als volgt schrijven:

$$/S_1/$$

Hetgeen betekent: de taal is vooreerst extern, discours *de l'Autre*, én primair ongearticuleerd. De taal dringt zich primitief op aan het subject onder de vorm van geïsoleerde elementen. Daar de S_1 's ongearticuleerd zijn, zijn het geen betekenaars zoals de andere. Deze laatste zijn immers volledig gedefinieerd in hun verschil met een andere. 'De structuur van de betekenaar is dat hij gearticuleerd is', stelde Lacan.¹⁵ De minimale articulatie is die van twee betekenaars. De alleenstaande $S_1 - /S_1/$ - heeft dan ook een ander statuut dan de S_1 uit ($S_1 \rightarrow S_2$).

$/S_1/$ heeft dus 2 hellingen. Hij is zowel de voorwaarde voor de betekenaarsketting, de stronk (*trognon*)¹⁶, het klokhuis van elke mogelijke articulatie, als hetgeen eraan ontsnapt. Lacan noemde het ook het merkteken (*marque*), en hij heeft, doorheen heel zijn onderwijs, en onder zeer verschillende vormen, de band ervan met het lichaam onderlijnd. Als een figuur van de Eén vóór die overgaat in de Ander, is $/S_1/$ niet volledig van

deze opheffing van de verdringing blijven echter niet beperkt tot het niveau van het weten dat op het onbewuste herwonnen zou zijn. Voor Freud liggen de lotgevallen van het individu in zijn libidineuze economie, die de resultante is van de verdringing. De reële maatstaf en het reële effect van de opheffing van de verdringing is dan ook een reële wijziging op het niveau van de drift van het subject.

15 Lacan, J. (1966 [1957]), *O.c.*, 501.

16 Lacan, J. (1975 [1953-1954]), *Le Séminaire Livre I (texte établi par J.-A. Miller): Les écrits techniques de Freud*, Paris: Seuil, 121.

het lichaam onthecht. Hij situeert zich op het raakvlak tussen lichaam en betekenaar, is zowel reële betekenaar als 'merkteken van genot'. Deze verknoping stelt ons in staat de band tussen metonymie en drift, die Eric Laurent onderlijnt, te begrijpen: ($/S_1/ = (S_1 = a)$).

Elke klinische structuur duikt nu op vanuit die $/S_1/$. Wat transstructureel is, is de noodzaak om de $/S_1/$ aan een ander element, dat erbuiten ligt, te articuleren. De 'vraag' die zich immers stelt met de $/S_1/$ is: hoe zich verdedigen tegen het genot indien er enkel één betekenaar is? Het antwoord in beide structuren ligt in de introductie van een tweede element. Enkel de articulatie aan een tweede element kan in een lediging van genot voorzien, hetzij middels het effect van distributie van dat genot, het effect van spreiding in een reeks (verschuiving) dus, hetzij middels het effect van mutatie van dat genot, het effect van metabolisme in een reeks (verdichting) dus. We zouden kunnen stellen dat de neurosekeuze ligt in de articulatie van de S_2 aan de $/S_1/$ als antwoord van het subject. Dat er twee mogelijke vormen van articulatie zijn, namelijk metonymie en metafoor, brengt ons onmiddellijk op een zeer belangrijk punt: ofwel is de articulatie tussen $/S_1/$ en S_2 metonymisch, ofwel is ze metaforisch. Ofwel is de S_2 een metonymie van de $/S_1/$, ofwel een metafoor van de $/S_1/$. Ofwel werd $/S_1/$ geïnterpreteerd in termen van metonymie, ofwel in termen van metafoor. De beweging van $/S_1/$ naar S_2 is met andere woorden zowel een interpretatie of toch minstens een vertaling, – men 'interpreteert' of 'vertaalt' $/S_1/$ in termen van S_2 –, als een operatie van 'overdracht van genot', weg van de $/S_1/$, naar de betekenaarsketting toe!¹⁷

17 Vanuit het elementaire matheem $/S_1/ \rightarrow S_2$ vinden we aldus een zekere homologie tussen het concept van interpretatie, het concept van overdracht, en de pragmatiek van de psychoanalyse als 'overdracht van genot'.

Voor beide structuren geldt dus:

- | | | | |
|----|--|-------------------|--|
| 1. | | $/S_1/ = S_1 = a$ | |
| 2. | S_1 (de Eén) | \rightarrow | S_2 (de Ander) |
| | (de enigmatische betekenaar
van het genot, Boven-Ik,
bv. VvdM) | | (de betekenaar van
de tempering, van de
representatie, bv. NvdV) |
| | Aliënatie | | Separatie |

Met $S_2 = f(S)$ (functie van het subject).

Elke structuur antwoordt dus op $/S_1/$ met S_2 . Het antwoord van de neurose verschilt van dat van de psychose, we komen daar straks op terug. We willen eerst onderlijnen dat de analyticus in de kuur niet zomaar op ruw 'materiaal' interpreteert, maar op een tekst die uit twee subjectieve momenten resulteert ($/S_1/$ en het antwoord op $/S_1/$). De interpretatie van de analyticus situeert zich dus op een derde moment, dat moment 1 en 2 in rekening dient te nemen indien het adequaat wil opereren. Vertrekt de structuur vanuit $/S_1/$ om ze tot 'tekst' te maken, dan moet de interpretatie van de analyticus rekening houden met de kenmerken van de tekst in de verschillende structuren, met de toestand van $/S_1/$, en de differentiële tekstuele behandeling ervan in neurose en psychose. De interpretatie van de analyticus moet met andere woorden niet *op*, maar *vanuit* de interpretatie van de patiënt interpreteren. Geen meta-positie dus, maar vertrekkend vanuit de kenmerken van de specifieke overdracht die door het subject van $/S_1/$ naar S_2 gemaakt werd, en die homologoog zal zijn aan de wijze van inclusie van de analyticus in de overdracht ($S \rightarrow Sq$)¹⁸. De analyticus wordt m.a.w. opgenomen in een

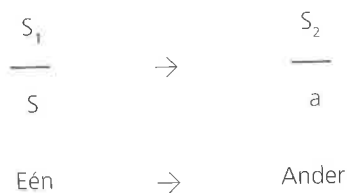
18 Zie het matheem van de overdracht in: Lacan, J. (2001 [1967]). Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'Ecole. In: *Autres écrits*, Paris: Seuil, 248.

bestaande tekst (overdrachtsneurose en -psychose), en gaat van daaruit opereren. Laurent verwijst hier naar Lacans stelling uit het *Séminaire XI*: 'De analyticus maakt deel uit van het concept van het onbewuste.'¹⁹

Laat ons nu de kenmerken van de tekst in de verschillende structuren nader bekijken.

1. de tekst in de neurose

(overdrachtsneurose)



Wat kenmerkt de neurose? Een individuele mythe, zei Lacan, een articulatie²⁰ waarin een aantal fundamentele 'uitspraken', /S₁'s/, die het subject getekend hebben (aliënatie), gekoppeld, gearticuleerd worden aan een S₂ (separatie) die de /S₁'s/ interpreteert in termen van lotsbestemming. Het subject gaat zijn bestaan onder deze articulatie inschrijven, en van daaruit zijn lijden 'organiseren'. /S₁'/→S₂ organiseert zich met andere woorden in discours, dat de twee operaties van aliënatie en separatie verenigt²¹. Het discours voorziet in een representatie van het subject, en resulteert ook in een verlies aan genot.

19 Lacan, J. (1973 [1964]). *Le Séminaire Livre XI (texte établi par J.-A. Miller): Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Paris: Seuil, 115.

20 Lacan deinsde er niet voor terug om de neurotische articulatie (het onbewuste) een suppletie te noemen: 'De Ander als plek van het onbewuste is suppletie aangezien er geen Ander is.' Lacan, J. (2005 [1975-1976]). *Le Séminaire Livre XXIII (texte établi par J.-A. Miller): Le sinthome*, Paris: Seuil, 127.

21 Miller, J.-A. (1999). Les six paradigmes de la jouissance, *La Cause freudienne*, 43, 18.

De neurose 'behandelt' de Eén door die in discours te voeren, in discours van de Ander, als som van de als onbewuste geweven secundaire articulaties. Dit 'discours van de Ander' is aldus reeds interpretatie, en de interpretatie die de analyticus uitvoert, is een interpretatie die ingaat tegen die interpretatie S_2 en terugvoert naar de $/S_1/s/$. Wanneer de analyticus zich heeft kunnen vergewissen van de neurotische structuur, van het bestaan van 'hersenspinsels' die van de S_1 's wegvoeren, zal hij de articulatie aanvallen in de interpretatie²², hetgeen Jacques-Alain Miller de 'tegendraadse interpretatie' noemt.²³ Dit stelt zich heel anders in de psychose, waar het vraagstuk van de articulatie veel delicateser ligt.

2. de psychose

Ook de psychoticus zal de $/S_1/s/$ moeten behandelen middels articulaties. Onderscheiden we hier het autisme, de schizofrenie en de paranoïa.

– het autisme

Het autisme toont ons de fixatie van de $/S_1/$, die behandeld wordt door 'een herhaling zonder verschuiving' van een S_1 .²⁴

Zowel de kliniek van de herhaling van een geïsoleerde betekenaar (de zogenaamde manie voor orde) als het fenomeen van het autistische circuit, dat door de herhaling zonder variatie van reële betekenaars uitgetekend

22 'Een analyse bestaat voor een groot stuk in het terugvinden, het isoleren van de uitspraken die iemand ziek hebben gemaakt, en het hem helpen om die onschadelijk te maken en er vanaf te raken. Men helpt iemand ervan af met andere uitspraken die daartoe gekalibreerd zijn. Dat is wat men de interpretatie heet in de psychoanalyse. Het bestaat erin projectielen te sturen, taalprojectielen die gekalibreerd zijn om deze uitspraken waaronder diegene die in analyse is lijdt, te verpulveren. Miller, J.-A. (2005). *Histoire de... la Psychanalyse*, Emission sur France-Culture.

23 Miller, J.-A. (1996). L'interprétation à l'envers, *La Cause freudienne*, 32, 9-13. Vertaald in dit nummer pp. 37-47.

24 Laurent, E. (2007). Autisme et Psychose: poursuite d'un dialogue avec Robert et Rosine Lefort, *La Cause freudienne* 66, 111.

wordt, tonen ons het fenomeen van de fixatie en de ondraaglijkheid van een minimale metonymische verschuiving. De wereld moet samenvallen met een orde die door de betekenaar gefixeerd wordt.²⁵

$/S_1/ \rightarrow S_1z(\text{elfde}), S_1z, S_1z, S_1z, \dots$

In de orde, of in het circuit, of in een object waar de autist zich onafscheidelijk aan koppelt, kan men reeds een productie zien van reële, maar buiten-lijvige betekenaars, waaraan het subject zich koppelt. In het werk zal men bij deze koppeling aansluiten, en pogen om haar tot vertrekpunt voor de constitutie van een metonymische reeks te maken.

Een prachtig voorbeeld van deze koppeling vinden we in Lacans commentaar op het geval Robert, waar hij voorstelt om de onzinnige, reële betekenaar *Le loup* als wissel naar de conversatie aan te grijpen. We verwijzen naar die mooie passage uit het *Séminaire I*, waar we de theorie van de conversatie in een notendop vinden.²⁶

25 *ibid.*

26 Eric Laurent wijst erop dat Lacan reeds in het eerste seminarie, en naar aanleiding van het geval Robert, een eerste versie naar voor schuift van wat later de 'alleenstaande S_1 ' zal worden, een toestand van de taal die niet gekoppeld is aan de uitwisseling, de Ander, de articulatie (Laurent, E. (2007). *O.c.*, 108-109). **Het gaat om de quasi-hallucinatoire schreeuw van Robert, *Le loup, le loup!*, die Lacan verbindt met het Boven-Ik als 'de stronk' van het spreken.** 'De wolf', zegt Lacan, 'is in essentie een spreken dat tot de stronk ervan herleid is. Het is noch hemzelf, noch iemand anders. (...) *De wolf!* is eender wat voor zover het benoemd kan worden. We vinden daar de knooptoestand van het spreken. Het ik is hier volledig chaotisch en het spreken verward. Maar het is vanuit *De wolf!* dat hij een plaats zal kunnen innemen en zichzelf zal kunnen construeren' (Lacan, J., (1975 [1953-1954]), *O.c.*, 121).

Deze passage lijkt ons enorm belangrijk, ze opent de weg naar een fundamenteel principe in de therapie van de psychose, die de praktijk van de klassieke interpretatie inruilt voor een praktijk van de conversatie. De betekenaar 'wolf' is niet interpreteerbaar als betekenaar van het verdrongene. Hij is ook niet interpreteerbaar als representant van het subject Robert, en zelfs de subjectieve attributie ervan – komt deze betekenaar van Robert, komt hij uit het reële, is hij discours van de ander? – is onzeker. Voor Lacan is de kwestie van de attributie van ondergeschikt belang. Wat telt, is dat het subject in deze betekenaar een vertrekpunt kan vinden, een soort archimedisch punt, van waaruit het zich zal kunnen construeren, althans indien men deze betekenaar aangrijpt en voldoende onderstut in zijn functie van nominatie. 'We zien daar', zegt Lacan, 'die functie van de taal geïncarneerd, we kunnen daar de vinger leggen op haar meest

ie en de ondraaglijkheid van
De wereld moet samenvallen
erd wordt.²⁵

S_1z, \dots

object waar de autist zich
een productie zien van reële,
het subject zich koppelt. In
niten, en pogen om haar tot
onymische reeks te maken.
beling vinden we in Lacans
voorstelt om de onzinnige,
e conversatie aan te grijpen.
het *Séminaire I*, waar we de
vinden.²⁶

seminarie, en naar aanleiding van het
ater de 'alleenstaande S_1 ' zal worden,
uitwisseling, de Ander, de articulatie
i-hallucinatoire schreeuw van Robert,
de stronk' van het spreken, 'De wolf',
ervan herleid is. Het is noch hemzelf,
rover het benoemd kan worden. We
hier volledig chaotisch en het spreken
kunnen innemen en zichzelf zal kun-
(...),
weg naar een fundamenteel principe
lassieke interpretatie inruilt voor een
terpreteerbaar als betekenaar van het
atant van het subject Robert, en zelfs
an Robert, komt hij uit het reële, is hij
vestie van de attributie van onderge-
haar een vertrekpunt kan vinden, een
construeren, althans indien men deze
ie van nominatie. 'We zien daar', zegt
daar de vinger leggen op haar meest

– de schizofrenie

In de schizofrenie slaagt de S_2 er niet in om op een andere plaats te komen dan op die van $/S_1/$, die niet volledig onthecht is van het lichaam. Elke betekenaar S_v blijft orgaantaal.

De behandeling van de $/S_1/$ door het schizofrene subject kunnen we dus schrijven als de herhaling van de S_1 met verschuiving.

$$/S_1/ \rightarrow S_1, S_1', S_1'', S_1''', \dots, S_1v(\text{ariatie})$$

Wolfson is hier een paradigmatisch voorbeeld. Elke betekenaar die vanuit het moederlijk veld op hem afkomt en hem doordringt van genot, moet in een andere taal (het Frans, Russisch, Duits of Hebreeuws) omgezet worden. De vertalingen moeten echter een metonymische band met de $/S_1/s/$ behouden. In de S_v moet iets van de $/S_1/$ herhaald

gereduceerde vorm, gereduceerd tot een woord waarvan we de zin of de draagwijdte voor het kind zelfs niet kunnen bepalen, maar dat het desalniettemin met de menselijke gemeenschap verbindt. (...) het is middels deze *De wolf!* dat u van in het begin de dialoog hebt kunnen aangaan' (Lacan, J. (1975 [1953-1954]). *O.c.*, p. 119). Voorbij de nulgraad van zijn representatieve functie – Lacan onderlijnt het onzinnig, blind, tiranniek en vernietigend karakter ervan – kan deze enigmatische betekenaar dienen als wissel waarop een pragmatiek van conversatie zich kan enten. Zoals Laurent zegt, komt het er hier op aan om de reële betekenaar 'Wolf' de waarde van een soort naamgevend doopsel (*baptême*) van het subject toe te kennen. Het is een nominatie van het subject, van waaruit een conversatie kan vertrekken die de constitutie van een metonymische ketting van objecten mogelijk maakt, weg van deze alleenstaande S_1 , ketting die zijn wereld uitbreidt (Laurent, E. (2007). *O.c.*, 109).

Wat Lacan hier ontdekt, is dat wat hij later het hors-discours zal noemen. De taal is er, zegt hij, maar staat buiten een orde die een aantal dialectische ontwikkelingen mogelijk maakt (Lacan, J. (1975 [1953-1954]). *O.c.*, 102). Het is hier dat de analyticus kan tussenkomen, zeker niet middels één of andere interpretatie, maar via de installatie, de injectie bijna, van een aantal betekenaars die een ontwikkeling initiëren (*Ibid.*, 101). Lacan bemerkt verder dat deze betekenaars niet noodzakelijk van het subject zelf moeten komen. In het geval Dick, vindt hij een manifeste illustratie van zijn stelling '(...) het onbewuste is het discours van de ander. (...) Er is niets wat ook maar enigszins op een onbewuste lijkt in het subject. Het is het discours van Melanie Klein dat brutaal de eerste symboliserings (...) op de initiële ik-inertie van het kind grift.' (*Ibid.*, 100).

Deze operatie van enting van een aantal fundamentele S_1 's, die de ontwikkeling van een metonymische ketting mogelijk maakt, is fundamenteel in het autisme,

worden, volgens een strikt procédé.²⁷ Ook bij Joyce vinden we iets gelijkaardigs. De spreiding van het reële gewicht van /S₁/ over de reeks S₁v zorgt echter niet voor een lediging van het genot uit de betekenaar.

– de paranoia

De paranoïcus poogt de /S₁/ binnen te voeren in het veld van de Ander, en aldus een S₂ te creëren die een 'verschil' zou maken met /S₁/. Hij poogt met andere woorden een hiaat tussen S₁ en S₂ te slaan, zodat zich een discours kan vormen, dat niet alleen in een subjectrepresentatie voorziet, maar ook iets van het genot 'zegbaar' maakt. Hij poogt 'het merkteken van genot' uit de betekenaar Eén naar de Ander te verschuiven, een vertoog over het genot te houden.

$$/S_1/ \rightarrow Sw(\text{aan})$$

Probleem is dat onder de connectie met de Ander (S₂) de Eén loert. Uit de Ander duikt de Eén op. Men noemt dit de 'betrekkingswaan'. Elke S₂ dreigt terug te voeren naar de /S₁/ en ermee samen te vallen. Het fenomeen van de zekerheid toont dan de terugtrekking van de S₂ op de S₁.

$$Un \leftarrow \text{Autre}$$

De paranoia toont hier een tendens die eigen is aan het veld van de psychosen: de terugtrekking van S₂ op S₁, die de afstand tussen de betekenaars opheft – de afstand, en niet het hiaat. Geen enkele betekenaar S₂ in de psychose kan zich ontrukken aan het register van de connectie met de /S₁/. S₂ is niet echt 'Anders' dan S₁. Enkel de metafoor kan van /S₁/ iets 'Anders' maken. De metafoor veronderstelt echter

²⁷ Bij Wolfson moet de Sv (de vertaling) zowel op het vlak van de klank als op het vlak van de betekenis gelijkenissen vertonen met de S₁ (het woord uit de moedertaal). Wolfson, L (1970). *Le schizo et les langues*. Paris: NRF Gallimard.

Dok bij Joyce vinden we iets gewicht van /S₁/ over de reeks en het genot uit de betekenaar,

te voeren in het veld van de 'verschil' zou maken met /S₁/, tussen S₁ en S₂ te slaan, zodat een in een subjectrepresentatie 'zegbaar' maakt. Hij poogt kenaar Eén naar de Ander te re houden,

n)

het de Ander (S₂) de Eén loert, dit de 'betrekkingswaan'. Elke ermee samen te vallen. Het fe- rugtrekking van de S₂ op de S₁,

2.

die eigen is aan het veld van op S₁, die de afstand tussen n niet het hiaat. Geen enkele rukken aan het register van de ers' dan S₁. Enkel de metafoor metafoor veronderstelt echter

t vlak van de klank als op het vlak van de d uit de moedertaal). Wolfson, L (1970).

het hiaat om te kunnen functioneren²⁸, en het hiaat veronderstelt het verlies van het object. Tussen S₁ en S₂ is er geen hiaat, maar enkel een metonymische 'afstand', die al dan niet lang kan zijn. Vloeit de S₂ terug naar de S₁, dan is de crisis (zekerheid, *passage à l'acte*, achtervolging, lichaamsfenomeen, automutilatie, catatonie, ...) niet veraf. De implicaties voor een praktijk van de conversatie zijn duidelijk.

De 'Eén' is een centraal probleem in de psychose. Vertrekken vanuit de Eén maakt een kliniek van de psychose mogelijk die vertrekt vanuit het onbewuste en de Oedipus. De psychose slaagt er niet in om de /S₁/ te doen 'liegen' met het symbolische. Als betekenaar die met zichzelf samenvalt, ligt de /S₁/ in het reële, *hors-discours*. Omdat hij identiek is met zichzelf is hij niet interpreteerbaar. Het is eerder de /S₁/ die het subject interpreteert, zonder enige equivoque²⁹. De praktijk van de vertaling moet rekening houden met het speciale statuut van deze betekenaar en met het gegeven dat elke S₂ een connectie met de /S₁/ blijft behouden. In de conversatie beoogt men altijd een ruimte tussen S₁ en S₂ (/S₁/ → S₁-S₂) te vrijwaren of te introduceren. Het is immers in deze permanente overgang of vertaling van de S₁ naar S₂ dat het subject

28 'De scheppende vonk van de metafoor ontspringt niet aan de botsing van twee gelijktijdig gepresenteerde beelden, van twee betekenaars die even geactualiseerd zijn. Ze ontspringt wel tussen twee betekenaars waarvan de ene aan de andere gesubstitueerd is geworden en dus zijn plaats inneemt in de betekenaarsketen, waarbij de afgedekte (*occulte*) betekenaar aanwezig blijft vanuit zijn (metonymische) connectie met de rest van die keten.' Lacan, J. (1966 [1957]). *O.c.*, 507.

29 'In de psychose spreekt het reële en zegt het het subject de waarheid. (...) Precies daar wordt in het bijzonder op het niveau van de therapeutiek beroep gedaan op de analyticus (...) De therapie bestaat erin het subject te overtuigen dat het reële liegt, dat het reële dat tot hem spreekt en hem de waarheid zegt, ook liegt tegen hem, dat hij het niet moet geloven, er niet moet naar luisteren. Daar bestaat de therapie er vooral in een methode, trucjes aan te leren, om de waarheid op afstand te houden.' Miller, J.-A. (ongepubliceerd [2008-2009]). *L'orientation lacanienne, Choses de finesse en psychanalyse*, onderwijs gebracht binnen het departement voor psychoanalyse van de universiteit Paris VIII, les van 3 december 2008.

zelf gesitueerd moet worden.³⁰ De kortsluiting van de vertaling in de *passage à l'acte* tekent immers de exclusie van het subject. Dit vertalen kan zeer verschillende vormen aannemen. Nu eens moet resoluut van de /S₁/ weggevoerd worden, wanneer de crisis dreigt. We stimuleren dan 'het ten laste nemen van het genot door de taal, de interpretatieve arbeid, de productie van het werk van de psychoticus op de plaats van de Ander'³¹. Dan weer kan men het subject naar de /S₁'s/ terugvoeren, indien men de creatie van een nieuwe metonymische reeks beoogt, die een bestaande maar problematische reeks moet vervangen. Of elders nog zal men een bepaalde gevonden benaming isoleren, indien deze tijdelijk een rustpauze in de metonymie toelaat. Indien de ketting zelf vol wordt aan zin, kan men een coupure plaatsen – enzovoorts. Doel is altijd een 'overdracht van genot' te bekomen.

De conversatie moet met andere woorden niet alleen anders gevoerd worden naargelang we met autisme, schizofrenie of paranoia te maken hebben – tal van gradaties zijn hier mogelijk –, ze moet ook gemoduleerd worden binnen de diachronie van de kuur, in de bewegingen van de patiënt tussen de polen van autisme en paranoia.

Allerlei articulaties kunnen tijdelijk een stabiliserende functie vervullen in de psychose, maar nooit zullen de /S₁'s/ zich in discours organiseren. De psychose is een ziekte van de permanente interpretatie, de therapie een praktijk van de permanente conversatie. Deze praktijk viseert een tempering van het genot. In de passages van de door de patiënt geproduceerde tekst die naar holofrasering neigen, introduceert de analyticus rustpauzes, komma's, spaties, afstand tussen S₁ en S₂. Hij interpreteert de tekst niet, maar brengt er de interpunctie in aan, verwittigd als hij is van het statuut van de betekenaar en de relaties ervan met het genot. De interpunctie kan er voor zorgen dat de tekst

30 'Het gaat erom ertoe te komen geen ander zijn te hebben dan deze vertaling zelf.' Laurent, E. (1999 [2003]). *O.c.*, 17.

31 Laurent, E. (2005). *O.c.*, 20.

g van de vertaling in de
 n het subject. Dit vertalen
 eens moet resoluut van
 sis dreigt. We stimuleren
 de taal, de interpretatieve
 choticus op de plaats van
 aar de /S, 's/ terugvoeren,
 mische reeks beoogt, die
 oet vervangen. Of elders
 ing isoleren, indien deze
 . Indien de ketting zelf vol
 -enzovoorts. Doel is altijd

niet alleen anders gevoerd
 nie of paranoia te maken
 ze moet ook gemoduleerd
 n de bewegingen van de
 bia.

abiliserende functie vervul-
 / zich in discours organi-
 manente interpretatie, de
 onversatie. Deze praktijk
 passages van de door de
 ering neigen, introduceert
 afstand tussen S_1 en S_2 ,
 or de interpunctie in aan,
 betekenaar en de relaties
 voor zorgen dat de tekst

hebben dan deze vertaling zelf."

voor het subject ervan leesbaar wordt³², dat het iets kan lezen van zijn
 plaats in de tekst. Dan wordt een minimum aan separatie van wat hem
 eerder fixeert dan representeert, mogelijk.

32 "De interpunctie is hetgeen het mogelijk maakt het onbewuste te lezen in wat U zegt. In
 essentie is het dat wat de analyticus toevoegt aan het spreken." Miller, J.-A. (2005). *O.c.*